

การวิเคราะห์เนื้อหาการของคณาจารย์คณะความเป็นพลเมืองดีใน
ประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับของไทย

นางสาวอุไรवास ปรัดลลภ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาสารัตถศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN 974-631-840-3

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๕168๕518๔

AN ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CHARACTERISTICS OF
CITIZENSHIP IN THAI COMPULSORY EDUCATION HISTORY

Miss Uraivas Preededilok

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education
Department of Foundations of Education
Graduate School
Chulalongkorn University

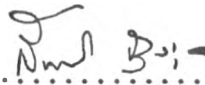
1995

ISBN 974-631-840-3

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การวิเคราะห์พัฒนาการของคณลักษณะความเป็นพลเมืองดีใน
ประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับของไทย
โดย   นางสาวไรวาฬ ปรัดตลก
ภาควิชา   สářรตถศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล

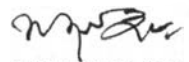
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

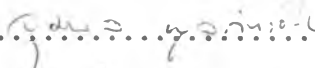

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ กุงสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธาน
(ศาสตราจารย์ประภาศรี สีหอำไพ)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤทธิ ศรีบรรณนัทธ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.จุมพล นุลภัทรชีวิน)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ลงในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงวนเวียนเดียว

อุไรवास ปรีดีคติก : การวิเคราะห์พัฒนาการของคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับไทย (AN ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CHARACTERISTICS OF CITIZENSHIP IN THAI COMPULSORY EDUCATION)

อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, 277 หน้า. ISBN 974-631-840-3

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในประวัติศาสตร์การศึกษาภาคบังคับของไทยมีพัฒนาการที่แตกต่างกันไปตามการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ตลอดจนการบริหารการปกครองของรัฐบาลในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งส่งผลต่อบัญญัติในกฎหมายการศึกษา นโยบายการศึกษา โครงการศึกษา แผนการศึกษาและหลักสูตรของการศึกษาภาคบังคับ

คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในช่วง พ.ศ. 1435-2453 เป็นระยะเวลาเริ่มต้นของการศึกษาภาคบังคับ เน้นความรู้ความสามารถของพลเมืองดีหรือราษฎรอันควรเพื่อเข้ารับราชการโดยกำหนดคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในโครงการศึกษาและหลักสูตรการศึกษานับต่าง ๆ ว่าเป็นผู้ประพฤติดีอยู่ในสุจริตธรรม โดยให้ศึกษาวิชาธรรมจารีและจรรยา ให้ปฏิบัติตามกฎหมาย มีความรักและภาคภูมิใจในชาติและมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ สำหรับในช่วง พ.ศ. 2454-2474 ได้ตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้น และใช้การศึกษาภาคบังคับเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีคือเป็นคนดี มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต มีความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย รักชาติและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ในช่วง พ.ศ. 2475-2490 จุดมุ่งหมายของการศึกษาภาคบังคับจะเน้นการเตรียมพลเมืองภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2495 และแผนการศึกษาชาติ พุทธศักราช 2479 ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายว่าเยาวชนจะต้องเป็นผู้ซื่อสัตย์และมีจิตใจรักชาติ คือให้เป็นผู้ประพฤติตนในทางที่ถูกต้อง ประกอบอาชีพสุจริต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย เข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยให้ศึกษาวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ช่วง พ.ศ. 2491-2515 มีการขยายตัวของสงครามอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์ประชาธิปไตยและอุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ โดยรัฐได้ประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 โดยเน้นคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีที่เด่นชัด 3 ลักษณะ คือ การรู้จักหน้าที่ของการเมืองและสังคมของประชาชน การมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย และการมีความรู้สำหรับการประกอบอาชีพ ช่วง พ.ศ. 2516-2520 บริบททางเศรษฐกิจและการเมืองไทยก่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาไทย และประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 ในเวลาต่อมา ซึ่งได้ระบุคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีดังนี้คือ มีความซื่อสัตย์ มีวินัย เป็นผู้มีความดี และปฏิบัติตามประเพณีนิยม มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ภาควิชา ..... สารัตถศึกษา
สาขาวิชา ..... พื้นฐานการศึกษา
ปีการศึกษา 2537

ลายมือชื่อนิสิต ..... อุไรवास ปรีดีคติก
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C6401610: MAJOR FOUNDATIONS OF EDUCATION
KEY WORD: CITIZENSHIP / CHARACTERISTIC / COMPULSORY EDUCATION

URAIVAS PREEDEILOK : AN ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CHARACTERISTICS OF CITIZENSHIP IN THAI COMPULSORY EDUCATION HISTORY. THESIS
ADVISOR : ASST. PROF. KANNIGA SACHAKUL, Ph.D., 277 pp. ISBN 974-631-840-2

The research findings could be summed up as follows: the characteristics of citizenship in the history of Thai compulsory education were developed differently depending on the economic, social, political, and governmental changes, including the administrative changes of different governments of different periods. Such changes had direct effects on the writings of educational laws, educational policies, educational plans, and the compulsory education curricula.

The period between B.E.2435-2453 was the beginning of compulsory education. In this period, the characteristics of citizenship put emphasis on the knowledge and ability of good citizens (or "rasadorn-an-kuan") for being government officials. In various educational plans and curricula citizenship was then specified: a good citizen was a well-behaved person who was honest and moral-minded; he studied "Dhammachari" and "Chanya"; he was a law-abided citizen who loved and took pride in his nation, and was loyal to the king. In the period between B.E.2454-2474, the elementary education statute was passed and the compulsory education was used as a tool to polish the youths to be good citizens, i.e., to be good persons, to have responsibility, to earn a living honestly, to take pride in and preserve "Thai-ism," to love the nation and to think of the profit of the majority. In the period between B.E.2475-2490, the objective of compulsory education emphasized the preparation of (good) citizenship under the democratic administration with the king as the head; one educational plan was proclaimed and implemented in B.E. 2475 and another one in B.E.2479. All these served the aim that the youths had to devote themselves to the nation and to have patriotic hearts, i.e., they would behave in a correct manner, earn a living honestly, abide by the law, understand the democratic government, and think of the profit of the majority. Thus, they would take a moral and citizenship course. In the period of B.E.2491-2515, there was an expansion of a war of political ideals between democratic and socialistic-communistic ideals in which the government declared the implementation of the Educational Plan of B.E.2494 and the Educational Plan of B.E.2503. Three outstanding characteristics of citizenship which were emphasized were the acknowledgement of public political and social duty, the democratic spirit, and the education to earn a living. In the period between B.E.2516-2520, the economic and political context caused a transformation of Thai education and the Educational Plan of B.E.2520 was subsequently proclaimed and implemented until there was an implementation of elementary education in B.E.2521 which listed the characteristics of citizenship as follows: a good citizen had to have honesty and discipline; he should be cultured, conduct himself according to traditions and be loyal to the nation, the religion and the king.

ภาควิชา..... สารคดีศึกษา
สาขาวิชา..... ศึกษาศาสตร์
ปีการศึกษา..... 2527

ลายมือชื่อนิสิต..... อ.ไวยวาส ปรีเดิลอก
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... อ.กานทิยา สัจจกุล
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงด้วยความกรุณาเป็นอย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำ ข้อคิดเห็นต่าง ๆ ตรวจสอบ ให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ประภาศรี สีหอำไพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นฤทธิ ศรีบริรณนิกัษ และ อาจารย์ ดร.จุมพล นวลภัทรชวิน ที่ได้กรุณาอ่านและตรวจแก้ไข ในฐานะประธาน และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัยที่ให้เงินอุดหนุนการวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุ แห่งชาติ หอสมุดควชิราวุธานุสรณ์ ห้องสมุดคณะครุศาสตร์ และศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย สถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันไทยคดีศึกษาธรรมศาสตร์ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ ภาควิชาสารัตถศึกษาทุกท่าน ผู้ซึ่งอยู่เบื้องหลังงานวิจัย เล่มนี้

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบระลึกถึงคุณพ่อ คุณแม่ คุณยาย ด้วยความเคารพรัก และขอบคุณ ทุกคนที่มีส่วนช่วยเหลือจนวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นผลสำเร็จ

อุไรवास ปรีศศิลป์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ด
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	5
การดำเนินการวิจัย	6
การวิเคราะห์ข้อมูล	6
แหล่งที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2 คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี.....	8
ตอนที่ 1 ความหมายของความเป็นพลเมืองดี	9
คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	14
สรุปคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี.....	22

ตอนที่ 2	บริบททางการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี	
	ก่อนการศึกษาภาคบังคับของไทย ระยะ น.ศ.2435-น.ศ.2453	26
	สถานสังคมทั่วไปที่มีส่วนกำหนดในการจัดการศึกษา	26
	นโยบายการจัดการศึกษา	26
	หลักสูตร น.ศ.2438	42
	โครงการศึกษา น.ศ.2441	46
	แผนการศึกษา น.ศ.2445	56
	หลักสูตร น.ศ.2448	61
	แผนการศึกษา น.ศ.2450	63
	แผนการศึกษา น.ศ.2452	66
	หลักสูตรมูลศึกษา น.ศ.2453	68
	สรุปคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี	75
3	การศึกษาภาคบังคับในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและแนวคิด	
	เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี (น.ศ.2454-น.ศ.2474)	82
	สถานสังคมทั่วไปที่มีส่วนกำหนดในการจัดการศึกษา	82
	นโยบายการจัดการศึกษา	82
	หลักสูตรสามัญศึกษา น.ศ.2454	85
	โครงการศึกษา น.ศ.2456	93
	หลักสูตรหลวง น.ศ.2456	94
	พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ น.ศ.2461	97
	พระราชบัญญัติประถมศึกษา น.ศ.2464	104
	โครงการศึกษา น.ศ.2464	107
	หลักสูตรสามัญศึกษา น.ศ.2464	109
	สรุปคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี	113

4	คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในการศึกษาภาคบังคับของไทย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2490).....	121
	สภาพสังคมทั่วไปที่มีส่วนกำหนดในการจัดการศึกษา	121
	นโยบายการจัดการศึกษา	122
	การดำเนินการจัดการศึกษาภาคบังคับ	125
	แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475	128
	พระราชบัญญัติประถมศึกษาในมณฑลกรุงเทพฯ	131
	พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478	139
	แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479	140
	หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2480	142
	สรุปคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี	153
5	คุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีในการศึกษาภาคบังคับของไทย หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2491-พ.ศ. 2515).....	157
	สภาพสังคมทั่วไปที่มีส่วนกำหนดในการจัดการศึกษา	157
	นโยบายการจัดการศึกษา	158
	หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2491	161
	แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494	167
	หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2498	171
	แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503	177
	หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503	179
	สรุปคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี	186

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	สรุปวิชาและอัตราเวลาเรียนโรงเรียนมูลสามัญ	40
2	แสดงวิชาที่จัดสอนในชั้นต่าง ๆ ตามหลักสูตร พ.ศ.2438	43
3	แสดงวิชาที่จัดสอนในชั้นต่าง ๆ ตามหลักสูตรประถมศึกษาสำหรับการสอบไล่ ประกาศนียบัตรประโยค 1 ร.ศ.124 (พ.ศ.2448)	61
4	แสดงวิชาและอัตราเวลาเรียนของหลักสูตรมูลศึกษา (พ.ศ.2453)	70
5	แสดงวิชาและจำนวนชั่วโมงที่จัดให้เรียนตามหลักสูตรสามัญศึกษาสาขธรรมศา.	89
6	แสดงวิชาและจำนวนชั่วโมงที่จัดสอนในชั้นต่าง ๆ ค่อสี่ปีค้ำตามหลักสูตร สามัญศึกษา พ.ศ.2464 (ชาย)	111
7	แสดงวิชาและจำนวนชั่วโมงที่จัดสอนในชั้นต่าง ๆ ค่อสี่ปีค้ำตามหลักสูตร สามัญศึกษา พ.ศ.2464 (หญิง)	112
8	แสดงวิชาและจำนวนชั่วโมงที่จัดสอนตามประมวลศึกษาภาค 2 หลักสูตร ประถมศึกษา	143
9	แสดงเนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียนในรอบสี่ปีค้ำตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2498	170
10	แสดงเนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงที่จัดให้เรียนในรอบสี่ปีค้ำ ตามหลักสูตร ประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาคอนปลาส	179

สารบัญแผนภูมิและแผนภาพ

แผนภูมิที่		หน้า
1	แสดงการศึกษาในช่วงระยะเวลาที่ใช้กฏนิทัศน์สำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตร..	38
2	แสดงการศึกษาตามหลักสูตร น.ศ.2438	42
3	แผนที่แสดงชนิดและชั้นของชั้นการศึกษาของหลักสูตรสามัญศึกษา (น.ศ.2454)	87
4	แสดงรูปโครงการการศึกษาที่เสนอขึ้นใหม่	96
5	แสดงการศึกษาตามหลักสูตรสามัญศึกษา น.ศ.2464	109
แผนภาพที่		
1	แสดงความสัมพันธ์ของคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองคที่พึงประสงค์	220